

Зінченко С.В. Саморозвиток як підґрунтя особистісного розвитку педагогів і дорослих учнів / Зінченко Світлана Володимирівна // Освіта впродовж життя: вимоги часу: зб. матеріалів VI Всеукр. педагогічних читань до 95-річчя від Дня народження видатного вченого-педагога. – К.-Тарасівка, 2014. – С. 69-72.

ЗІНЧЕНКО Світлана Володимирівна,

канд. пед. наук, ст. наук. співр.,

ст. наук. співр. відділу андрагогіки

Інституту педагогічної освіти і

освіти дорослих НАПН України

E-mail: zn_sv@ukr.net

САМОРОЗВИТОК ЯК ПІДГРУНТЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ І ДОРΟΣЛИХ УЧНІВ

Проблема особистісного розвитку є важливою не тільки для психологів, але й для педагогів. Адже педагоги впливають на психічний стан дорослих учнів. Особистісно незрілий, психічно нездоровий педагог закладає патологічні стереотипи особистості, характеру, взаємовідносин. Тому особистісний розвиток є еволюційно необхідним процесом, основою психологічного, етичного, духовного, соціального, фізичного здоров'я особистості. Характеристиками зрілої особистості є: цілеспрямованість, самостійність, динамічність, цілісність, конструктивність, індивідуальність.

Підґрунтям особистісного розвитку є саморозвиток, оскільки ним обумовлено здатність людини перевтілювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення. Тобто особистість має потребу у внутрішньому самовдосконаленні, оскільки прагнення реалізувати власний потенціал є природним і необхідним [8].

Саморозвиток сприяє активізації самоосвіти. Необхідність удосконалення навчального процесу зумовлює потребу педагогів постійно розширювати і

поглиблювати професійні знання, уміння та навички, широко використовувати у практиці досягнення психолого-педагогічних і суміжних з ними наук, а також передового досвіду [2, с. 145]. Німецький педагог А. Дістервег, аналізуючи місце самоосвіти в розвитку особистості, стверджував, що виховання завершене, досягло своєї мети, коли людина настільки дозріла, що володіє силою і волею самостійно навчатися впродовж подальшого життя, знає способи та засоби, яким чином це можна здійснити, як впливати на зовнішній світ [1, с. 118].

Науковці О. Сердюк, О. Шевченко [5, с. 14-25] вважають, що принцип свідомої навчально-пізнавальної діяльності полягає у тому, що самостійне навчання має базуватися на мотиваційній орієнтованості та спрямованості діяльності дорослої особистості. Відповідно під час навчання потрібно дотримуватися принципу відповідності соціально-психологічних та індивідуально-психологічних особливостей дорослих учнів до специфіки навчання: педагоги мають враховувати їх вік, стать, попередню освіту, трудовий стаж, а також індивідуальні особливості сприйняття, уваги, мислення, уяви, волі, темпераменту, характеру, здібностей тощо.

Якщо в педагогічному процесі здійснюється цілеспрямований розвиток потреби дорослої особистості у самоосвіті, то у неї зростають потреби в нових знаннях, у поліпшенні особистісних якостей, підвищується рівень сформованості знань, вмінь працювати з джерелами інформації, удосконалюються організаційно-управлінські вміння.

Слід зазначити, що доросла людина, навчаючись, використовує знання з тих галузей, які потрібні їй для самореалізації. Лише у цьому випадку відбувається збагачення інтелектуального потенціалу й емоційно-вольової сфери, яке призводить до якісних змін, що дозволяють особистості по-новому поглянути на себе і навколишній світ.

Численними дослідженнями встановлено, що ефективність і результативність процесу самоосвіти особистості суттєво залежать від рівня розвитку спеціальних особистісних якостей, від засвоєння знань, умінь здійснювати самоосвіту. Тому в педагогіці вирішуються питання ефективності

навчання, цілеспрямованого формування готовності до самоосвіти (Ю. Бабанський, А. Громцева, В. Ільїн, Н. Половнікова, Л. Рувинський, А. Усова, Т. Шамова та ін.).

Самоосвіта дорослих залежить від багатьох факторів, а саме: від досягнутого рівня освіти, міри оволодіння професією та професійною майстерністю, основами професіоналізму, прояву пізнавальних і професійних інтересів, єдності загальної і спеціальної освіти. Головним завданням самоосвіти є самостійний розвиток і вдосконалення особистості для максимальної підготовки її до життя; формування особистості, здатної не тільки пізнавати оточуюче середовище, але й цілеспрямовано змінювати його на краще. Таким чином, самоосвіта пов'язана з проявом значних вольових зусиль, високим ступенем свідомості й організованості, ухваленням внутрішньої відповідальності за своє самовдосконалення. Знання, набуті шляхом самоосвіти, міцно зберігаються в пам'яті та продуктивно реалізуються.

Головною рисою самоосвіти педагогів, які навчають дорослих учнів, є творчість, поєднана з ідеєю творення нового, створення авторських методик з конструюванням і реконструюванням педагогічних процесів. Для запобігання ризику почуватися дискомфортно, сучасний педагог повинен бути ознайомлений зі світовою педагогічною культурою, історією розвитку і сучасним станом педагогічної думки, навчально-виховних закладів, технологій навчання.

Самоосвіта педагога, на думку А. Кузьмінського, повинна спиратися на систему наукових засад: професійно-особистісне авансування професійної поведінки, існування в умовах парадигми випереджаючої педагогічної реальності, суб'єктивізації, індивідуалізації змісту підготовки, рух від цілісних інтегрованих характеристик особистості педагога до конкретних умінь і навичок [2, с. 147].

Враховуючи зазначене вище, освітній процес спрямований не тільки на теоретичну й практичну підготовку, але й на самоосвіту, і, в кінцевому результаті, – на стимулювання саморозвитку, оскільки доросла людина

“повинна керувати своїм життям і, не відкидаючи впливу інших, розраховувати лише на себе” [6, с. 28].

Відповідно саморозвиток є свідомим саморегулятивним процесом становлення особистості, який полягає у її прагненні брати відповідальність за власні справи, вчинки; розкритті потенційних можливостей і здібностей; вдосконаленні особистісних якостей. Основними характеристиками саморозвитку особистості є життєдіяльність, активність [3, с. 66-67], самостійність, самовизначеність [10, с. 62]. Саморозвиток неможливий без оволодіння певною сумою знань, тією чи іншою інформацією, що забезпечує готовність до саморозвитку. Усвідомлені мотиви і визначена мета активізують дорослу особистість до повсякденного збагачення власного запасу знань [7, с. 56]. Видатний науковець Л. Хомич вбачає такі компоненти саморозвитку [9, с. 129]:

- самовизначення – вироблення власної позиції у житті, світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити завдання і відповідно діяти;
- самореалізація – утвердження себе як особистості, яка не обмежує інтересів інших, а також розвиток творчих здібностей (наукових, художніх, технічних, спортивних, організаційно-комунікативних);
- самоорганізація – якість, притаманна кожній людині й особливо важлива для викладача, який повинен мати навички елементарної психічної саморегуляції, зокрема організації режиму життя, наполегливо йти до досягнення поставленої мети, раціонально працювати і спілкуватися;
- самореабілітація – наявність у людини можливостей захистити себе культурними засобами у несприятливому оточенні, відстояти свою позицію, встановити злагоду; вміння долати конфлікти без нервових перевантажень, здатність зняти напруження; керувати не тільки своєю психікою, емоціями, а й тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших.

Якщо особистість прагне зрозуміти сенс свого життя, максимально повно реалізувати себе, свої здібності, вона поступово переходить на вищий щабель саморозвитку. У зв'язку з цим особистості, що самоактуалізується, властивий ряд особливостей:

- повне прийняття реальності та комфортне ставлення до неї;
- прийняття інших і себе;
- професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація на справу;
- автономність, незалежність від соціального середовища, самостійність суджень;
- здатність до розуміння інших людей, увага, доброзичливість до людей;
- постійна новизна, відкритість досвіду;
- розрізнення мети та засобів;
- спонтанність, природність поведінки;
- прояв здібностей, потенційних можливостей, творчість у всіх сферах життя;
- готовність до вирішення нових проблем, розуміння своїх можливостей [4].

Знаючи рівень свого прагнення до самоактуалізації, особистість завжди може чітко визначити стратегію життєвого шляху і оцінити власні успіхи.

Отже, сучасна педагогіка та психологія розглядають особистісний розвиток, самовизначення, самореалізацію та самоактуалізацію особистості як важливу умову успішної професійної діяльності, зокрема педагогічної. Адже для будь-якої професії важливим є постійне підвищення власної кваліфікації в умовах сучасної “поліконкурентності”, особливо це стосується освітян, тому неможливо уявити собі успішного педагога без постійного процесу саморозвитку.

Література

1. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / Адольф Дистервег; [сост. и вступ. ст. В.А. Ротенберг]. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.

2. Кузьмінський А.І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика: [монографія] / А.І. Кузьмінський. – Черкаси, 2002. – 288, [1] с.
3. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: учеб. пособ. для студ. средн. педаг. учебн. заведений / Владимир Георгиевич Маралов. – М.: Академия, 2002. – 256 с.
4. Основи психології та педагогіки. Лабораторний практикум. Визначення рівня самоактуалізації особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу 21.03.14: <<http://posibnyku.vntu.edu.ua/opp/5.html>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Сердюк О.П. Загальнодидактична система принципів особистісно зорієнтованої навчальної діяльності у вищій школі / О.П. Сердюк // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / НМЦ вищої освіти України. – К., 2002. – Вип. 33. – С. 9-25.
6. Смайлс С. Саморазвитие умственное, нравственное и практическое / С. Смайлс; пер. с англ. В. Вольфсон. – Минск, 2000. – 411 с.
7. Сманцер А.П. Педагогические условия творческого саморазвития будущего специалиста в процессе обучения / А.П. Сманцер // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. / Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2004. – №8. – С. 53-59.
8. Формування особистості педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступу 11.03.14: <<http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/29268/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] / Хомич Л.О. – К.: Магістр-S, 1998. – 199 с.
10. Цукерман Г.А. Психология саморазвития: задачи для подростков и их педагогов / Галина Анатольевна Цукерман. – Рига: ПЦ Эксперимент, 1995. – 239 с.